

Seveda so v tem obdobju pritegovali kartografe usodni politični dogodki in vojaški spopadi. Obstajajo številne karte, ki prikazujejo prvo (1792—97) in drugo (1799—1801) koalicijsko vojno, dogodke v Italiji, Napoleonov pohod v Egipt. (1798—99), drugo in tretjo delitev Poljske (1793 in 1795).

V tem obdobju se začne razvijati kartografija na Ogrskem (v Pešti) kot odraz nastajajoče nacionalne zavesti. Pojavljajo se nove poštne karte. Izdajateljski center te dejavnosti postane za nekaj časa Trst. Omeniti je treba še podrobne plane posameznih mest (npr. Dunaja z vpisanimi hišnimi številkami). Plan Dunaja je na nek način tudi aktualen, ker je bil narejen pred odstranitvijo obzidja, mestnih vrat in jarkov (1798). Ker je bil Dunaj eden od centrov grškega nacionalnega gibanja, so nastale na Dunaju številne karte z izključno grško nomenklaturo. Te karte prikazujejo Grčijo in dele Balkana. V zvezi z nadaljnjim razvojem vodnih poti so nastajali novi projekti plovnih kanalov. Med 1793 in 1801 je bil projektiran skoraj sto kilometrov dolg »Franzev kanal« v Bački, ki bi povezoval Tiso in Donavo. Izdajanje svetovnih atlasov se je tudi v tem obdobju nadaljevalo z vso intenzivnostjo.

Dörflinger je tudi za to zadnje obdobje izračunal obseg kartografske produkcije. Od začetka leta 1791 do konca 1801 je v Avstriji izšlo preko 920 kart z več kot 1100 listi. V primerjavi s prejšnjim obdobjem se je ta proizvodnja povečala za skoraj 300 %. Med založniki in izdajatelji so igrale glavno vlogo tri založniške družbe Schrämbel, Reilly in Artaria et Co. V drugem delu obravnava avtor razvoj in kartografsko dejavnost omenjenih treh največjih založniških hiš na Dunaju. Zelo podrobno analizira njihove izdaje kart in atlasov. Daje izčrpen opis z vsemi potrebnimi oznakami, merili in signaturami.

Na koncu daje avtor še pregled arhivskih zbirk, iz katerih je črpal gradivo; ter podroben pregled tiskanih virov, in uporabljene literature. Uporabniku knjige bo v pomoč register osebnih imen, imen krajev in nekaterih pojmov.

Brez dvoma zasluži knjiga Johannesa Dörflingerja o avstrijskih kartah 18. stoletja izjemno pozornost, saj so tovrstni priročniki dokaj redki v zgodovinski literaturi. Ker avtor navaja številne karte v zvezi s slovenskimi deželami in širšim jugoslovanskim prostorom, zapolnjuje določeno praznino tudi v naši zgodovinski geografiji.

Ignacij Voje

Peter Mohar, *Med nebom in peklom. Pričevanje iz plebiscitnega leta*. Ljubljana, Celovec : Slovenska matica, Založba Drava, Družba sv. Mohorja, 1986. 486 strani.

O koroškem plebiscitu iz leta 1920 je doslej na obeh straneh mej, ki jo je soblikoval, nastalo že precej zgodovinske in druge literature; vse do sedaj pa še ni bil deležen predstavitve z očmi »navadnega človeka«. Knjiga Peter Moharja, v povest preoblečeni spomini preprostega kmečkega fanta iz Podjune, nam slednjič odpirajo tudi tak pogled na prelomne dogodke omenjenega leta. Vsekakor moramo pozdraviti odločitev ljubljanske Slovenske Matice ter koroških Družbe sv. Mohorja ter Drave, da so to delo sprejele v svoj izdajateljski program. Pri tem je tudi pojav njihovega skupnega založniškega nastopa razveseljivo znamenje in obet za prihodnost.

Avtor govori o svojem življenju v plebiscitnih časih v tretji osebi, ko popisuje hlapca Petra, veterana prve svetovne vojne in povratnika iz italijanskega ujetništva, med njegovim služenjem slovenski, a nemškutarsko usmerjeni družini v vasi Podgrad pri Skocijanu v Podjuni. Avtor v zelo lepi in tekoči slovenščini za nekoga, ki je imel formalno samo ljudsko šolo, vendar pa se je, kot je očitno, sam izpopolnjeval v tem jeziku; naniza pred nami prizore vsakdanjega življenja, v katere posegajo odmevi nemirnega predplebiscitnega dogajanja. Okolje, v katerega je postavljen hlapec Peter, slovenski oziroma jugoslovanski strani ni naklonjeno, nasprotno, bolj ali manj odkrito je sovražno vsem, ki se nagibajo k njej. Sam Peter je na obrobju tega dogajanja, saj se agitatorji nobene strani z njim posebej ne ukvarjajo, čeprav v njegovem okolju pač vedo, da je na »slovensko plat«. Samo plebiscitno glasovanje je v knjigi prikazano zelo na kratko; podobno tudi obdobje, ki mu je sledilo. Peter ni imel volilne pravice in tako tudi ne vsaj simbolične možnosti odločanja, zato pa so ga pač vsi »pustili pri miru«.

Med prikaz zunanjega dogajanja v povesti vpleta Mohar tudi svoja, pogosto zelo dolgobesedna razmišljanja o slovenski in koroški zgodovini, ter vlogi posameznih dejavnikov v njej in tako na poseben način uvaja bralca v dogajanja »na nižji ravni«, posega pa tudi v Petrovo preteklost. Gre za avtorjeve osebne poglede do vrste perečih vprašanj, ki jim pač odvisno od primera do primera lahko pritrđimo ali jih zavračamo, vsekakor pa dajejo njegovi povesti globjoo vsebinsko težo.

Moharjeve spomine je uredil in napisal k njim sklepne misli dr. Bogo Grafenauer, ki je naglasil izjemno dragocenost pričevanja tega koroškega samorastnika. Avtor je svojim zapiskom iz plebiscitnih časov posvetil veliko časa in truda, saj jih je vsaj dvakrat preoblikoval, prvič ob koncu prve avstrijske republike, drugič pa sredi petdesetih let. Moharjeva knjiga pomeni izredno koristno dopolnilo dosedanjih literaturi o koroških prilikah v enem najusodnejših obdobjih zgodovine Slovencev v tej pokrajini.

Andrej Vovko

Ivo Petrinović, **Ante Trumbić: Politička shvaćanja i djelovanje**, Nakladni zavod Matice hrvatske (Monografije, studije, kritike), Zagreb 1986, 430 strani + 29 fotografij.

Splitski politolog dr. Ivo Petrinović si je zadal težko nalogo, prikazati politično delo enega najpomembnejših hrvaških politikov dr. Ante Trumbića. Temelj za proučevanje Trumbićevega dela je bilo arhivsko gradivo, ki se je kakorkoli navezovalo na njegovo delo in čas, ter obilo literature, v kar nas prepričuje obsežna bibliografija. V uvodu nas avtor opozori na dosedanje rezultate proučevanja Trumbićevega dela. Glavna značilnost je, da so bila vsa dosedanja dela fragmentarna. Večinoma so se ukvarjala le s posameznimi obdobji v delu Ante Trumbića: Največkrat so se takšna dela omejevala na čas do nastanka Kraljevine SHS ali so ocenjevala še Trumbićev prispevek na mirovni konferenci v Parizu in pogajanjih v Rapallu, do odstopa s položaja zunanjega ministra novembra 1920. Razprave in obsežnejša dela, ki se tičejo Trumbićevega dela v Kraljevini SHS, oziroma Jugoslaviji, so redkejša in novejšega datuma. Edina knjiga, ki zajema delovanje Trumbića od začetkov njegove politične aktivnosti do njegove smrti, je delo dr. Ante Smith, Pavelića »Dr. Ante Trumbić, Problemi hrvatsko-srbskih odnosa«, ki je izšla v Münchnu leta 1959. Rdeča nit, ki se vleče skozi vso Trumbićevo politično aktivnost, ta pa je trajala petdeset let, je rešitev nacionalnega problema Hrvatov. Rešitev socialnega problema je v ozadju, saj naj bi se reševal potem, ko bi bilo rešeno nacionalno vprašanje.

Avtor je knjigo razdelil na petnajst zaokroženih poglavij. Prva tri poglavja zajemajo čas do začetka prve svetovne vojne. To je čas od začetka Trumbićevega delovanja do odhoda v Italijo leta 1914. Trumbić je v Zagrebu študiral pravo, vendar je moral študij končati na kakšni drugi univerzi v avstrijskem delu monarhije, ker ni bilo medsebojnega priznavanja diplom med avstrijskim in madžarskim delom monarhije. Tako je študij končal v Gradcu. Pravaških idej se je navzel že med študijem v Zagrebu in jim je ostal zvest. Vendar pa jim je dodajal nove primesi, ki so omogočile razširiti v nacionalnem smislu ozko hrvaško zamisel v širšo, nazadnje v jugoslovansko. Velika pozornost je seveda posvečena politiki »novega kurza« in Trumbićevi vlogi pri sprejetju Reške resolucije. Zanimivo je Petrinovičevo opozorilo, da Trumbić nikjer v svoji knjigi (A. Trumbić: Suton Austro-Ugarske) ne omenja vloge F. Supila pri sprejetju Reške resolucije. Vse zasluge za podpis resolucije je prisvojil zase.

Ob začetku prve svetovne vojne je Trumbić odšel v Italijo in nato v Anglijo. Tu je maja 1915. postal predsednik takrat ustanovljenega Jugoslovanskega odbora. Trumbić je tu začel z aktivnostmi, ki so bile končane novembra 1920 v Rapallu. To je bil boj za združitev jugoslovanskih narodov in za obrambo te novonastale države. Petrinović je temu obdobju in dogajanjem namenil štiri poglavja. Dva najvidnejša dalmatinska politika, Trumbić in Supilo, sta imela o združitvi različni mnenji. Supilo je govoril, da se je najprej potrebno s srbsko vlado dogovoriti o enakopravnem položaju Srbije in Hrvaške, nato pa govoriti o združitvi. Trumbić pa je govoril obratno, najprej združitev, nato pa govoriti o ureditvi. Vendar pa je kljub demokratičnim zagotovilom, zapisanim v Krfski in Ženevski deklaraciji, zmagal srbski hegemonizem. Trumbić je po koncu vojne spoznal pravilnost Supilovih besed. Avtor nam v tem delu knjige podrobno predstavlja vlogo Trumbića kot zunanjega ministra na konferenci v Parizu in na pogajanjih v Rapallu. Trumbić je bil v naši delegaciji namestnik vodje (vodja je bil Pašić) in se je energično boril zoper Londonski pakt. Vendar ni imel uspeha, saj so bila v sami delegaciji različna mnenja glede italijanskih zahtev. Trumbić je kot zunanji minister podpisal še pogodbo v Rapallu, nato pa je odstopil. Rapalsko pogodbo je sprejel kot žrtev, da se je Italija odrekla Londonskega sporazuma. Malce grobo lahko rečemo, da je bil Trumbić postavljen kot zunanji minister v vlogo »grešnega kozla«. S. Pribičević, ki je podpiral imenovanje Trumbića za zunanjega ministra, je to razlagal takole. Na mirovni konferenci je pretela naši državi okrnitev ozemlja. Ker so bila ta ozemlja naseljena s Hrvati in Slovenci, bi, če bi bil zunanji minister Srb, Srbom očitali, da so prodali del Hrvatov in Slovencev. Torej je moral biti zunanji minister Hrvat.